

FÖRDJUPNING – Inför 2017 års avtalsrörelse

De flesta avtal i den senaste avtalsrörelsen slöts på ett år, vilket innebär att nya avtal för nästan 2,5 miljoner anställda ska träffas redan under 2017. Jämfört med läget inför 2016 års avtalsrörelse har såväl den faktiska inflationen som parternas inflationsförväntningar stigit tydligt. Arbetsmarknaden har stärkts ytterligare med högre sysselsättningsgrad och lägre arbetslöshet. I dagsläget upplever företag på många håll i ekonomin problem med att rekrytera, vilket avspeglas i höga bristtal och långa rekryteringstider. Understödd av en expansiv penningpolitik bedöms resursutnyttjandet i ekonomin fortsätta att stiga och leda till en utveckling mot mera normala löneökningar efter flera år av låga utvecklingstal.

Riksbanken värnar inflationsmålet

Inflationsmålet har sedan slutet av 1990-talet fungerat som en gemensam utgångspunkt för arbetsmarknadens parter i deras förhandlingar. Det är tydligt att det har gynnat den allmänna ekonomiska utvecklingen i Sverige. Stora svängningar i priser och löner försvårar för alla aktörer och skapar samhällsekonomiska kostnader. Tydliga spelregler och förutsägbarhet minskar istället osäkerheten och skapar stabilitet i ekonomin. Penningpolitiken i Sverige har under en längre tid präglats av låg svensk inflation, stor osäkerhet om konjunkturutvecklingen i omvärlden och låga globala räntor. Riksbanken har vidtagit kraftfulla åtgärder för att inflationen ska stiga och stabiliseras runt målet på 2 procent och att inflationsförväntningarna ska hållas förenliga med inflationsmålet. Reporäntan har sänkts till -0,50 procent och Riksbanken har genomfört omfattande köp av statsobligationer. Den expansiva penningpolitiken har bidragit till de senaste årens positiva utveckling i svensk ekonomi. På så sätt värnar Riksbanken förtroendet för inflationsmålet.

Dags för en stor avtalsrörelse igen

Under 2016 omförhandlades avtal för cirka 3 miljoner anställda. De flesta av dessa avtal löper på ett år vilket innebär att nya avtal för nästan 2,5 miljoner anställda ska träffas under 2017. För drygt hälften av dessa arbetstagar, däribland de industrianställda, löper avtalen ut den sista mars 2017. Förberedelser inför avtalsrörelsen är redan i full gång. I mitten av oktober beslutar LO och dess förbund vilka krav de ska ställa på avtalens allmänna villkor och konstruktion. Senare under hösten presenteras sifferfatta yrkanden från LO och Facken inom industrin. Förhandlingarna inom industrin ska inledas senast tre månader innan gällande avtal löper ut, vilket innebär att avtalskraven ska växlas mellan arbetstagar och arbetsgivare före årsskiftet.

Osäkerhet kring industrins normering

Sedan Industriavtalets tillkomst 1997 har industrins avtal varit normerande för resten av arbetsmarknaden. Inför 2016 års avtalsrörelse var dock industrins lönenormerande roll ifrågasatt från flera håll och förbunden inom LO lyckades inte enas om en samordning av sina krav. Flera fackförbund yrkade på högre löneökningar än vad Facken inom industrin begärt och arbetsgivarna yrkade på avsevärt lägre löneökningar. Till slut hamnade de flesta avtal ändå i linje med industrins avtal, det vill säga 2,2 procents arbetskostnadsökningar på ett år. Kommunals avtal med Sveriges kommuner och landsting utgör ett viktigt undantag. De slöt ett treårigt avtal och en särskild satsning på undersköterskor i avtalet ger högre löneökningar för denna grupp såväl det första som de kommande två avtalsåren. Denna särskilda satsning var dock förankrad hos industrifacken.

Även inför 2017 års avtalsrörelse har det uttryckts en osäkerhet kring acceptansen för industrins lönenormerande roll och samordningen inom LO. Bland annat finns en spänning mellan industrifacken och de mer hemmamarknadsorienterade förbunden som delvis bottenar i skillnader avseende konjunkturläget och utvecklingen på arbetsmarknaden. Från industrifacken finns också en oro för att industrins avtal ska bli ett golv för andra grupper bland annat mot bakgrund av den allt större andelen sifferlösa avtal, framför allt inom offentlig sektor. Att överge industrins lönenormerande roll medför dock risker, särskilt som det i dagsläget saknas konkreta alternativ.

Lönebildningen påverkas av många faktorer

På lång sikt bestäms löneutvecklingen i teorin av produktivitetstillväxten och prisutvecklingen. I det kortare perspektiv som en avtalsperiod sträcker sig över, normalt 1–3 år, är också konjunkturutvecklingen viktig för utfallet av löneförhandlingarna. I praktiken vägs också den internationella konkurrenskraften in, då lönebildningen även i en liten öppen ekonomi med rörlig växelkurs inte kan frikopplas från kostnadsutvecklingen i omvärlden. Även

vinstläget kan vara en viktig faktor i förhandlingarna. Det är parternas förväntningar på dessa bestämningsfaktorer som är avgörande för resultatet av förhandlingarna.

De totala löneökningarna bestäms dock inte bara av utfallet i de centrala (förbundsvisa) förhandlingarna. På en allt större del av arbetsmarknaden sker lönebildningen lokalt och individuellt. Därutöver tillkommer traditionell löneglidning och effekter på löneökningarna av olika strukturella förändringar som till exempel en ändrad sammansättning av arbetskraften. Utöver lönerns utveckling påverkas företagens arbetskostnader, och i förlängningen inflationen, också av lagstiftade och avtalade kollektiva avgifter.

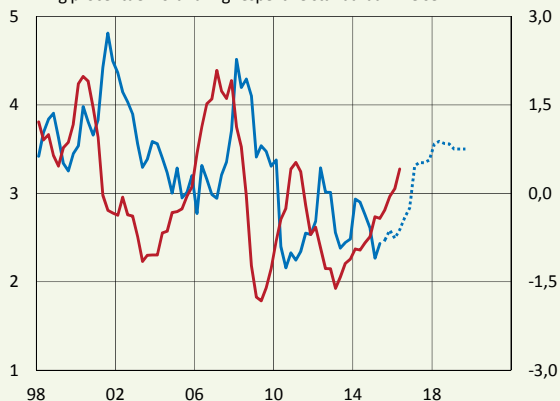
Stigande löneökningstakt framöver

Under innevarande år har löneökningarna generellt blivit lägre än väntat. Utfallet i avtalsrörelsen var i stort sett i linje med 2013 års avtal, trots ett betydligt starkare läge på arbetsmarknaden. Under de närmaste åren bedömer Riksbanken att löneökningstakten tilltar. Den expansiva penningpolitiken har bidragit till att resursutnyttjandet och inflationen har stigit, vilket brukar innebära att löneökningstakten så småningom stiger (se Diagram 4:18).

Jämfört med upptakten till 2016 års avtalsrörelse har såväl den faktiska inflationen som parternas inflationsförväntningar stigit (se Diagram 4:19). Bilden av det aktuella vinstläget i näringslivet är inte entydig. Olika enkäter pekar på att företagen bedömer lönsamheten som normal. Vinstandelen är dock fortfarande låg i ett historiskt perspektiv, något som delvis kan bero på strukturella faktorer såsom förändringar av branschsammansättningen. Arbetsmarknaden har samtidigt stärkts ytterligare med stigande sysselsättningsgrad och fallande arbetslöshet. Redan i dagsläget upplever företag på många håll i ekonomin problem med att rekrytera, vilket avspeglas i höga bristtal och långa rekryteringstider. Resursutnyttjandet

Diagram 4:18. Resursutnyttjande och löner

Årlig procentuell förändring respektive standardavvikelse



— Konjunkturlöner
 Prognos
 — RU-indikatorn (höger skala)

Anm. RU-indikatorn är ett mått på resursutnyttjandet. Den är normaliserad så att medelvärde är 0 och standardavvikelsen är 1. Prognos innefattar även en bedömning av hur utfall kommer att revideras.

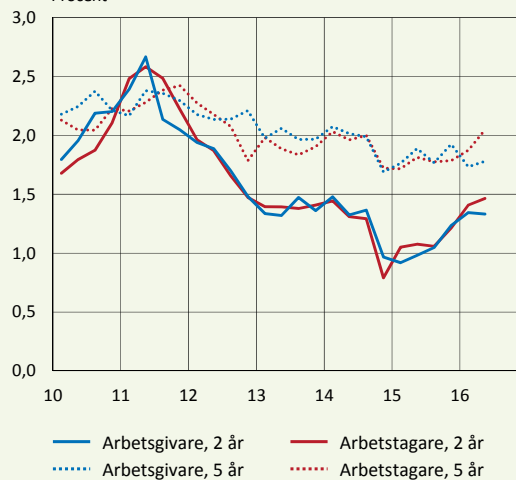
Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken

bedöms fortsätta stiga de närmaste åren och detta stöder en utveckling mot högre och mera normala löneökningar efter flera år av historiskt låga utvecklingstal.

Riksbankens prognos för de totala löneökningarna innebär fortsatt måttliga ökningstal i år på drygt 2,5 procent som successivt stiger till cirka 3,5 procent de kommande åren, det vill säga ungefär i linje med det historiska genomsnittet (se Diagram 4:20). Prognosen innebär att reallönerna ökar ungefär i linje med produktiviteten. Att resursutnyttjandet bedöms vara högre än normalt de närmaste åren skulle kunna tala för att löneökningarna blir högre än i prognosen. En faktor som å andra sidan kan hålla tillbaka löneökningarna är att löneutvecklingen väntas bli dämpad i flera konkurrentländer.

Diagram 4:19. Inflationsförväntningar bland arbetsmarknadens parter

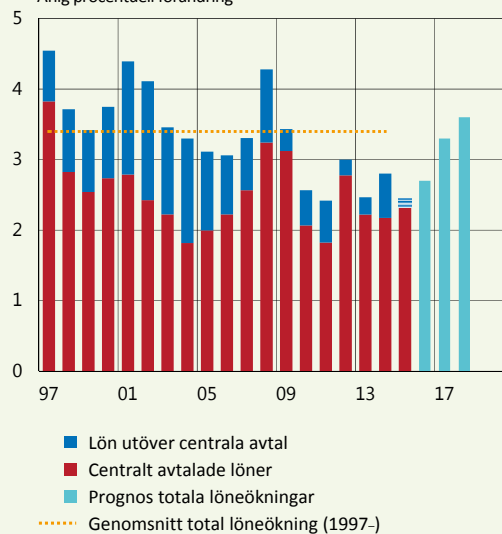
Procent



Källa: TNS Sifo Prospera

Diagram 4:20. Totala och avtalade löner

Årlig procentuell förändring



Anm. Medlingsinstitutet ändrade 2009 metoden för beräkningen av avtal. De exkluderade då sifferlösa avtal från beräkningen, tidigare lades sifferlösa avtal in med värdet noll. Det innebär att avtal före 2009 är något underskattade och restposten är något överskattad.

Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken